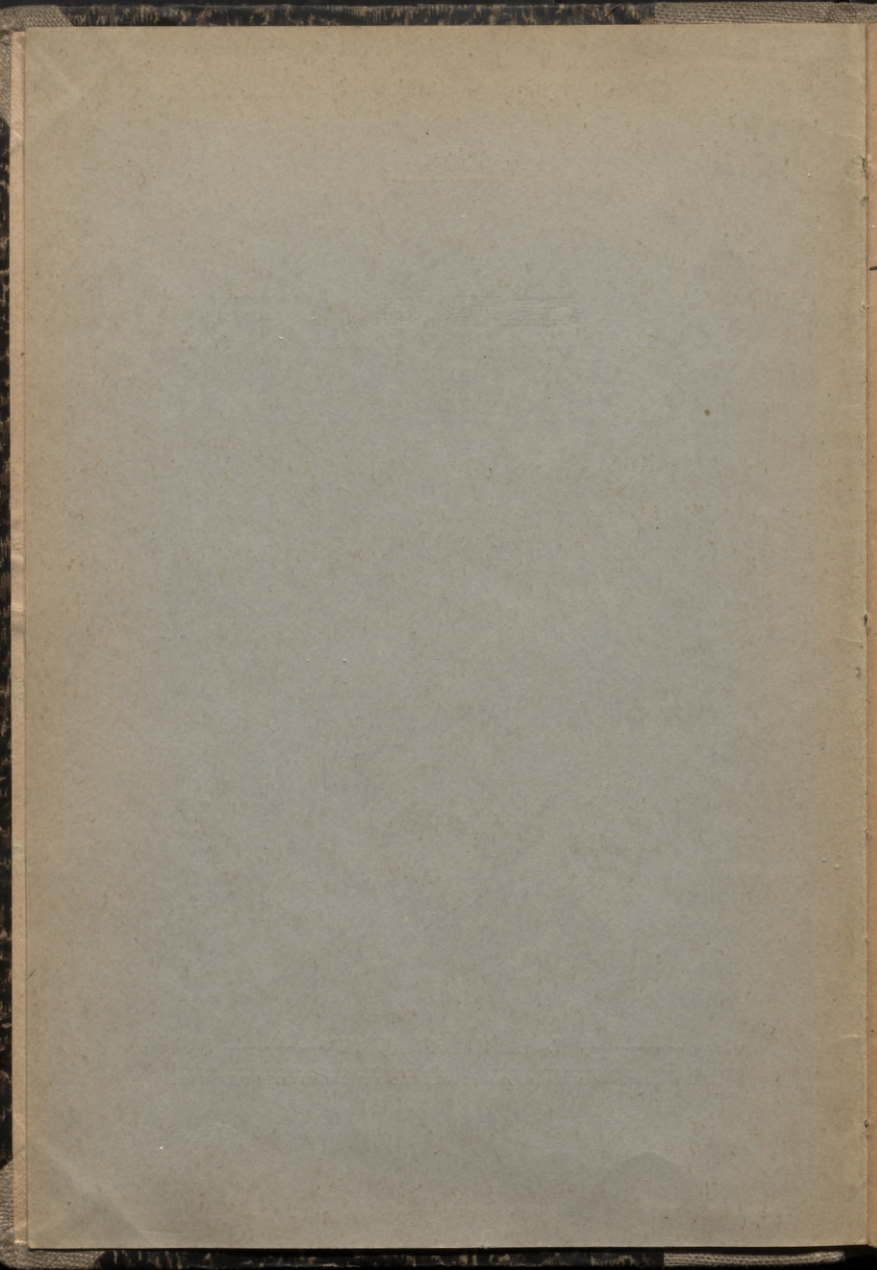

A. GOBA

ANDRĒJS PUMPURS
UN
LĀČPLĒŠA SPĒKA AVOTI

RĪGĀ ————— PAGALMA IZDEVUMS ————— 1934

B
810.09 D

Lat.

A. GOBA

PIRIS

ANDRĒJS PUMPURS
UN
LĀČPLĒŠA SPĒKA AVOTI

RĪGĀ — PAGALMA IZDEVUMS — 1934

ANOD J.

L. V. E.
In. 301914 W

~~██████████~~ - ~~██████████~~

Ⓟ Ⓠ

ARMIJAS SPIESTUVE,
Rīgā, Muižas ielā Nr. 1.

Andrējs Pumpurs un Lāčplēša spēka avoti.

Lāčplēša vārds tagad visiem pazīstams. Mūsu neatkarības kari Lāčplēša vārdu pacēla lielā godā. Bet kā šis vārds cēlies? Ko viņš sākumā nozīmējis?

Mūsu tautiskās atmodas laikmeta dzejnieks Andrējs Pumpurs sarakstīja plašu episku poēmu «Lāčplēsis», un galvenais varonis tur tā arī saucas: Lāčplēsis. Lielai daļai lasītāju arī šī poēma būs jau pazīstama. Latviskā skola par to gādājusi, lai mūsu jaunākā paaudze iepazītos tuvāk ar šo ievērojamo dzejas darbu un ne mazāk ievērojamo tautiskās domas izpauzumu un mūsu nākotnes pravietojumu. Tur izteiktās ilgas un pareģojumi lielā mērā piepildījušies mūsu nacionālās atmodas otrajā posmā — ar Latvijas valsts nodibināšanos, un trešajā posmā — latviešiem tiekot pie varas savā zemē, kā tas ir ar šī gada 15. maija notikumiem.

Lāčplēsis! Še redzam gadījumu, kur vecas, sirmas teikas tēls palicis par latviešu varonības un tautiskās patstāvības simbolu. Vecās teikas tēls, mūsu dzejnieka tālāk izveidots, it kā pametis fantazijas valsti un iegājis reālajā dzīvē. Teiksmainais tēls izrāvēs no sapņotāju rokām un visā savā spēkā un skaistumā nostājies Latvijas sargu pulka priekšgalā. Ja Pumpura poēmā viņš bija pats kā dzeja, tad Latvijas dibināšanas laikos un neatkarības cīņu gados tika par aizraujošāko īstenību. Tad arī nav nejaušība, ka latviešu jaunlaiku cīņu varoņdarbus un nesatricināto uzticību valstij un tautai vainagoja ziediem no tā paša slavas un nemirstības vainaga.

Ieskatīsimies Andrēja Pumpura «Lāčplēsi» un jautāsim: kā varēja rasties šis varonis? Kur viņa spēka avoti? Kas audzināja, kas stiprināja un kas uzturēja viņa varonību? Kas viņu padarīja par cildeno paraugu citiem?

Andrēja Pumpura poēmas pašos dziļākos pamatos likta vienkārši veca teika par stiprinieku. Un latviešu tautiskās atmodas laiks, kas sāka rakt augšā vecās pusaizmirstās tautas gara mantas, cēla gaismā arī šo mūsu tautas fantazijas darbu. Pats dzejnieks pastāsta

šo teiku, ko viņš jaunības dienās dzirdējis savā dzimtenē — Lielvārdes apvidū. Teika īsumā šāda.

Lāčplēsis jeb Lāčausis šai pasaulē radies teiksmainā kārtā: viņa māte bijusi lācene mežā, bet tēvs — kāds dievdēls, kas dzīvojis vientuļi meža mājīnā kā tautas gudrais un kas lāceni pieradinājis sev par sievu. Viņu dēls audzis un attīstījies par staltu un spēcīgu, bet arī apķērīgu un gudru jaunekli. No mātes viņš mantojis lielo spēku un lāča ausis, kāpēc saukts arī par Lāčausi. Jau jaunekļa gados viņš iztīrījis visu apkārtni no visādiem plēsīgiem zvēriem, tos parasti satverdamš aiz žokļiem un pārplēzdamš pušu, kāpēc iesaukts par Lāčplēsi.

Kad mājās nebijis vairs ko darīt, jaunais varonis gājis pasaulē meklēt darbu; bet nelaime nu bijusi tā, ka aiz lielā spēka — darba rīki parasti sālūzuši viņa rokās. Tā viņš reiz gribējis ļaudis pārcelt pār Daugavu. Kad pāri-gājēji salasījušies uz celtuves, sācis airēt, bet jau pēc dažiem acumirkļiem salauzis airus. Celtuve jau rauta strau-mē, ļaudis pārņēmušas lielas izbailes, nāve tiem likusies neizbēgama. Tē Lāčplēsis sācis airēt savām plaukstām un celtuvi atkal iegriezis ceļā un ļaudis pārcēlis otrā krastā. — Pēc tam viņš saderējis pie kāda kunga, kas devis savam jaunajam puisim visādus grūtus un pat it kā neiespējamus darbus: ar lāciem art, velna dzirnavās kviešus malt, nogrimušo pili uzcelt, milžus padzīt, apsōlīdamš savu skaisto meitu par sievu. Lāčplēsis visu izdarījis kā likts, tā atsvabinādams to apvidu un visu plašo apkārtni no visādiem ļauniem mošķiem un citiem briesmoņiem. Beidzot kungs nespējis vairs tālāk izlocīties un devis Lāčplēsim savu meitu par sievu. Šie nu dzīvojuši laimīgi. Tomēr ne ilgi. Aiz septiņām jūrām dzīvojuši briesmīga ragana. Viņai bijis dēls — trijām galvām. Šis nu katru rītu gājis pie mātes un jautājis: vai es esmu stiprākais visā pasaulē? Māte arvienu atbildējusi, ka viņš esot gan pats stiprākais pasaulē. Bet tad vienu rītu ragana saka: tu būtu gan stiprākais, ja tur aiz septiņām jūrām nebūtu vēl stiprāks par tevi, un tā varoņa vārds ir Lāčplēsis. Nu raganas dēls nelicis mātei mieru, lūdzis un draudējis, lai šī ar savām burvju mākslām izzinot, kur Lāčplēsim slēp-joties tas varenais spēks? Un kā viņu varētu pieveikt?

Ragana skrējusi pa pasauli apkārt, gribēdama izzināt šo noslēpumu, bet neviens to nezinājis, līdz pēdīgi pats velns, varenais Likcepuris pateicis, ka jaunā varoņa spēks

slēpjoties viņa lāča ausīs, un ja tās nocirstu, tad tas būtu tāds pat kā visi cilvēki. Raganas dēls, dabūjis to zināt, devās uz Latviju, un viņam skrejot sacēlās vētra, un Daugavas straumes briesmīgi šņāca. To izdzirdis, Lāčplēsis gāja skatīties, un tā viņi sastapās Daugavas krastā. Lāčplēsis cirta ar zobenu un nocirta raganas dēlam vienu galvu. Šis nu cirta pretī un nocirta Lāčplēsim labo ausi. Tūlīt mūsu varonim labā roka palika nespēcīgāka un nevarēja vairs cilāt smago zobenu. Nu Lāčplēsis satvēra zobenu kreisā rokā un nocirta raganas dēlam otro galvu. Bet nešķīstēns cirta pretī un nocirta Lāčplēsim kreiso ausi. Nu arī kreisajai rokai zuda lielais spēks, un smagais zobens izslīdēja zemē. Tomēr arī raganas dēls, pazuodēdams divas galvas, bija palicis par divām trešdaļām nespēcīgāks. Lāčplēsis metās viņam virsū, tie saķērās un sāka briesmīgi lauzties, un lauzās līdz pat vakara krēslai. Tā viņi bija pievirzījušies tuvu stāvajam Daugavas krastam. Kājai slidot, viņi abi iegāzās dzelmē.

To vēsta teika. Un izstāstījuši šo, ļaudis parasti vēl piebildeši: zvejnieki dažreiz gaišās mēness naktīs redzot šos vīrus cīnāmiešus uz augstā Daugavas krasta; gan pieņākot laiks, kad Lāčplēsis gāzis dzelmē raganas dēlu vienu pašu. Tad Latvijā sāksies citi — labāki un laimīgāki laiki.

Tā teika un tā vecie ļaudis, kas vēl Pumpura laikā atcerējušies un stāstījuši šo teiku. Kur še meklējams un atrodams Lāčplēša spēka un varonības avots? Vai citiem vārdiem runājot: ko še nozīmētu lāča ausis? Ko še nozīmētu Lāčplēša piedzimšana no lāča mātes un dievišķā vientuļa mežā? — Un lūk ko: Lāčplēsim bija stiprs, veselīgs un būtisks sakars ar dabas vienmēr jaunajiem spēkiem (še simbolizētiem ar lāci), un tāpat ciešs sakars ar dziļajiem un dažkārt neizprotamajiem dvēseles un debesu spēkiem (kas izteikti dievotajā vientuļī). Citiem vārdiem runājot: Lāčplēsim bija stiprāks nekā parasti sakars ar Zemes māti — dabu, kurai pieskaņoties spēkus smēluši arī dažu citu tautu teiksmainie varoņi, piemēram grieķu Antejs. Daba ir varena un viņas spēku avots neizsmeļams. — Un Lāčplēša tēvs mums ir kā norādījums uz viņa ciešākiem sakariem ar pārdabiskajiem lielajiem garīgās dzīves un dvēseles spēku avotiem, ar Debesu tēvu, kas tāpat daudz citus varoņus pasaules tautu teikās padara par nesalīdzināmi stiprākiem un dievišķīgākiem

nekā parastais cilvēks. Šādi geniāli cilvēki dažkārt saukti arī par dievu dēliem.

Kā no šīs teikas Lāčplēša tēls veidojies tālāk un tiecis tas, kas mums viņš ir, tur vislielākie nopelni latviešu tautiskās atmodas pirmajam posmam ar visām viņa nestām idejām, un tāpat pašam dzejniekam un viņa intuīcijai, pravietiskajam un latviskajam garam.

Lāčplēsi atspoguļojas latviešu nacionālā atmoda un tieksmes šo atmodu padziļināt un paplašināt, līdz latviešu zeme un arī latviešu dvēsele tiešām tiktu brīva un pilnīgi neatkarīga no svešām varām. Apstrādāta citā laikmetā, šī pati vecā teika būtu ieguvusi citu iekšējo saturu un idejisko virzienu. Tāpat, ja pie tās apstrādāšanas un tālākas jaunradišanas būtu stājies cilvēks, kas mazāk latvisks savā dvēselē, kas attālāks tautai, arī tad teika nebūtu ieguvusi to jauko saturu, kāds viņai tagad — Andreja Pumpura izveidojumā.

Pirms apceri par Lāčplēša spēka avotiem turpinām, mums jāiepazīstas ar šīs poēmas darbības norisi vispārējos vilcienos. Kāds nu darba skelets, kādi galvenie metri un audi? Gan šo poēmu esam lasījuši visi, bet atmiņas atsvaidzināšanas dēļ lai vēl šie teikumi. Poēmas saturs īsumā šāds.

Pirmajā dziedājumā redzam dievu sapulci debesu kalnā, kur Likteņa tēvs ziņo par nākošām dienām. Tad vēl bija laiks priekš vācu iebrukuma un priekš kristietības sludināšanas mūsu zemē. Likteņa tēvs paziņo, ka latviešu cilšu mūžā notiksot svarīgas pārmaiņas: no rietumiem ieradīšoties svešnieki, izlikdamies par draugiem un teikdamies ievest augstāku ticību, solidamies pasargāt no ienaidniekiem, palīdzēt nodibināt laimīgāku dzīvi un izgādāt dvēseles pestīšanu. Bet patiesībā svešnieku nodomā būšot iekāpot latviešu zemi un pašus latviešus padarīt par vergiem. Ar vārdu sakot — latviešu ciltīm, kas vēl brīvas un neatkarīgas, tuvojoties briesmas. Tās neesot novēršamas, bet tomēr cilvēkam dota vaļa darboties pretī. Arī latviešu dievi solās rūpēties, lai tautas kodols grūtājos laikos paliktu vesels, nesabojāts, lai reiz nākotnē svešnieku atnesto verdzību varētu atkal nomest. Bez tam paziņo, ka esot jau radies jauns tautas varonis, kas drīz vien sākšot strādāt latviešu tautas labā. Tas esot Lāčplēsis. Latviešu dievi solās viņam palīdzēt.

Otrajā dziedājumā dabūjam zināt par Lāčplēša bērnību un par viņa pirmajiem varoņu darbiem. Viņš nodots latviešu virsaitim Lielvārdim audzināt un izvadīt dzīvē. Kad jauneklis pieaudzis, tad audžu tēvs viņu sūta uz Burtnieku pili mācīties tautas dziļākās gudrības un kara mākslu. Pa ceļam Lāčplēsis iepazīstas ar Aizkraukles virsaiša skaisto meitu Spīdalu (Rainis savā «Ugunī un naktī» viņu sauc par Spīdolu), kas ir sakaros ar dažādiem tumšiem spēkiem. Lāčplēsis paslepus noskatās Spīdalas tumšās gaitas, par ko raganas atriebjas, jaunekli iemezdamas Daugavas atvarā. No turienes Lāčplēsi izglābj Staburadzes meitiņa un šķirdamās nākošajam tautas brīvības cīnītājam iedod burvju spogulīti, kas spēj brīnīškā kārtā satriekt ikvienu ienaidnieku, jo spogulīti redzams paša Pērkonā ģimis.

Nu Lāčplēsis dodas tālāk, pa ceļam vēl iepazīdamies ar citu varoni — Koknesi. Nonācis Burtnieku pili, Lāčplēsis iedziļinājas vecajās, pa gadu simteņiem sakrātajās latviešu tautas gudrībās, mācās visu to, kas vajadzīgs nākošajam virsaitim un kara vadonim. Bez tam šē viņš iepazīstas ar Burtnieka brīnummaigo un sievišķīgo, bet tautas tikumu un arī gudrības bagāto meitu Laimdotu. No viņas dabū zināt par nogrimušo pili un kā to varētu uzcelt dienas gaismā. Lāčplēsis nē brīdi nešaubās doties briesmās: paliek naktī nogrimušajā pili ezera dibenā, cīnās ar ļaunajiem pekles gariem, un kad spēki jau draud izsīkt, paceļ naidniekam pretī burvju spogulīti. Nu visi mošķi satriekti, pils paceļas saules gaismā, un sākas ļaužu liksmība, jo vajaga aust jauniem un labākiem laikiem.

Bet tumšie un ļaunie spēki nesauž. Sabiedrodamies ar svešajiem iebrucējiem, naidnieki tai pašā naktī Laimdotu, Lāčplēsim apsolīto ligavu, paslepus aizved uz Vāciju un iesloga klosterī. Lāčplēsis dodas pasaulē, lai atrastu Laimdotu, piedzīvo visādas briesmas. Un atkal: kur cīņā ar pretiniekiem spēku sāk aptrūkt, tur palīgā ņem Staburadzes meitiņas doto spogulīti.

Pēdējā, sestā, dziedājumā Lāčplēsis jau atkal dzimtenē. Nu varētu sākt mierīgu dzīvi sev un tautai, bet svešinieki pa to laiku jau labi vien nostiprinājušies Latvijā. Lāčplēsis gan ved sekmīgu cīņu un liekas jau, ka veiks pretiniekus galīgi, kad ierodas melnais bruņinieks un ar viltu ievēl Lāčplēsi cīņā. Še mūsu varonis zaudē savas lāča auses, pēc tam cīnoties abi iegāžas Daugavā. Bet dzejnieks liek saprast, ka cīņa nav beigusies. Lai

arī pēc gadu simteņiem, Lāčplēsim tomēr vajaga uzvarēt un atsavināt Latviju un latviešu tautu.

Tāds Andrēja Pumpura poēmas darbības gājums. Meklējot nu Lāčplēša spēka avotus, varam tos saskatīt sekojošās lietās. Lāčplēša varonībai arī pārdabiska, reliģiska daba. Tad — Staburadzes spogulītis, kas apziņu vēl arī dziļāko dzimtenes un latvietības mīlestību, ieslēdzot tur tautas tikumus un pasaules uzskatu. Tālāk — Laimdotas mīlestība. Bez tam — nākotnes pravietojums. Beidzot — brīvības gars, kas noved atkal pie pirmā spēka avota, kur Lāčplēsim varonība ir dievišķas dabas. Viņš necīnās vairs tik daudz savā un savu tuvinieku vārdā, bet it kā augstāku spēku vadīts un skubināts; viņam nav vairs ne personīgu vēlēšanos, ne personīgu aprēķinu; varonības pārdzīvojums viņu apņem un izkausē sevī visus pārējos dvēseles spēkus, kļūst par viņa likteni. Viņa misija — tautas brīvība, labklājība, gara cēlums un laime.

II.

Tā tad jau senā teika, pieminējama jaunā varoņa lielo spēku un spalvainās lāča ausis, norāda uz sakaru ar dabu, ar dabas spēku neizsmeljamiem avotiem. Andrējs Pumpurs šai tautas domai pievienojas un pilnā mērā atzīst šo spēka avotu, kas bijis, kas tagad ir un kas būs joprojām. Apcerēsim šo apgalvojumu.

Dzejnieks šē nemaldās. Tiešām, tuvums labai latviešiem tiklab vispārīgi, kā arī atsevišķi — devis spēku izturēt dienas baltās un nebaltās. Lai tikai iedomājamies, ka mūsu tauta būtu kādreiz atrauta savai dzimtai zemei, pilnīgi atrauta, teiksim, sadzīta vai labprātīgi saplūduši pilsētās, kur nav vairs tik cieši un tieša sakara ar dabu. Vai mēs būtu kā tauta izturējuši šos daudzos gadu simteņus, kas ar nebrīvību uzbruka kā nacionāla nelaime? Nē, to laikam nebūtu varējuši. Tai pašā vecajā Rīgā — cik daudz tur ieplūdis latviešu, sākot jau no viņas pirmajiem gadu desmitiem; bet cik nenovēršami viņi jau pēc dažām paaudzēm zuduši mūsu tautai. Šē nav runa par mūsu dienām, kauču arī tās nav bez savas vainas, bet gan par agrākiem gadu simtiem un gadu desmitiem priekš tautiskās atmodas laikmeta sākšanās un pa daļai pat vēlāk. Vēsture sniedz liecības, ka piemēram ap

reformācijas laiku Rīgā latviešu elements diezgan stiprs, viņiem savas arodu apvienības, savas baznīcas. Bet šis latviešu elements it kā netiek un netiek nekur uz priekšu, netiek ne pie varas, ne arī pie savas latviskas kultūras. Un paskatāties nedaudz vēlāk: viņa tur it kā vairs nav, kauču latvieši nav ne izceļojuši ne arī epidēmijās izmiruši. Ir tikai vācu birģeļi ar saviem vāciskajiem uzvārdiem. Tā ir, kauču latvieši no laukiem vienmēr pienākuši tikai klāt. Jānāk pie slēdziena, ka mūsu ļaudis pārgājuši vai nu vāciešos, vai arī tikuši par laupījumu pilsētnieku vispārējam liktenim — izmiršanai dzimts otrā, trešā, labākā gadījumā ceturta augumā, atstājot aiz sevis tukšumu. To nu pilda jauni ienācēji no laukiem, vai arī tautas, kas labāk panes pilsētas dzīvi.

Tuvums dabai latvietim tik liels un pat tik nepieciešams spēks, ka tikai neprātis varēja iedomāties (kā to kāds profesors bija projektējis) visu tautu atraut šim spēka avotam. Latviešu pamatam vajadzēja būt ne tikai zemei, bet pie tam dzimtajai zemei, Latvijas zemei, jo arī svešumā iegūtā zeme vairs nebija tas, kam jābūt; kauču auglīga, bet nebija tā mīļā barotāja un beidzot auguma glabātāja. Un no nacionālā viedokļa skatoties, noveda tāpat postā, kā to redzam ar mūsu kolonistiem Krievijā un Amerikā. Kauču viņiem, šiem kolonistiem, tur būtu vara un bagātība, bet latviešu tautai kā nacionālai vienībai un vērtībai, latviešu kultūrai viņi neko nedod, pie tam arī kā latvieši jau pēc dažiem augumiem pazūd, ieplūzdami cittautiešos. Širds sažņaudzas sāpēs katram latvietim iedomājoties, ka tādā ceļā mūsu tautai zuduši vairāki simti tūkstošu latviešu un ka arī tagad ārpus Latvijas vēl atrodas apmēram piektā daļa no tautas.

Bet tuvums dabai šē jāsaprot vēl plašāk: ne tikai paliekot savā zemnieka darbā un lauku apstākļos. Zemei vajadzēja būt ne tikai darba vietai, bet arī paša zemnieka īpašumam, lai tai varētu pieķerties ar visu sirdi, lai piespiestos pie tās tiešām kā pie Zemes mātes, lai tiešām to sauktu par savu mīļo māmuliņu. Nepietika, ka muižnieks zemnieku nometināja uz zemes, nepietika ka varēja zemi nomāt. Īstais zemes mīlotājs ir tikai tur, kur šī zeme zemniekam arī pieder. Patiesi mēs visi būsim novērojuši, ka agrākais muižas bezzemnieks, kas tikai zobojās par dzimtenes mīlestību un par pieķeršanos zemei, nu kā jaunsaimnieks tiek par karstu latviešu pa-

triotu un dzimtenes mīlestībai var dziedāt slavas dziesmas. Kosmopolītiskām un citām tēvijās mīlestības un varonības garam svešām idejām visvairāk panākumu tur, kur ļaudīm mazāk sakara ar vienmēr dzīvo un spēkus izstarojošo zemi. Tā internacionālā sociālisma un pretnacionālisma istās audzinātavas ir pilsētas, isti liel-pilsētas.

Sakarus ar dabu še jāsaprot vēl plašāk. Arī zemnieks var no šī spēka vairāk vai mazāk atrauties, un tas tik bieži arī notiek, īpaši mūsu dienās. Vajaga ievērot un cienīt dabas likumus, vajaga paklausīt dabas brīdinājumus. Zemes māte gan cilvēkam sniedz brīnišķas dāvanas, bet cilvēkam vajaga prast tās arī kā vajadzīgi izlietāt. Vajaga zināt mēru, vajaga zināt izvēli, nav jāpadodas vienpusīgajiem vilinājumiem. Ņemsim tikai vienkāršākos piemērus: ja arī alkohols ir dabas dāvana, cilvēku rokām pagatavota, kauču iznīcinot derīgas barības vielas, tad tomēr pati daba sākumā cilvēku brīdina no šīs indes. Pati daba rada riebumu, un tikai ar lielu piespiešanu no citu cilvēku puses, vai citādā prāta apmulsinājumā un nebēdībā — dabiskais un veselais cilvēks sāks lietāt alkoholu. Kad nu padevies, tad dažreiz arī lietos bez mēra un prāta, it kā pati daba tad skubinātu nederīgo subjektu drīzāk novākt malā. Tāpat ar dažām citām indēm un ļaunumiem.

Būs dabas tuvumā gadījušās arī citas neprātības, vai tas dzīves uztura ziņā, vai dzīves veidā, vai kaut kā citādi. Cilvēks, atrazdamies turpat dabas klēpi, diemžēl sāk sniegties pēc indēm, pēc nedabiskā, pēc drošas bojā iešanas. Tās lielajā dabas organismā ir slimības, kas ie-nestas no pilsētas. Ar to nevaram apvainot pašu dabu, jo pati daba ir tikai spēka un dzīvības avots, kas nekad nevar izsīkt vai samaitāties. Dabiskais un veselais dzī-ves veids, kas Lāčplēsim deva spēkus saplēst lāčus un iz-tīrīt zemi no mošķiem un ļauniem elementiem, dos arī joprojām savu spēku — mūsdienu un nākošo latviešu paaudžu ļaudīm.

Tagad piegriezīsimies otrajam spēka avotam, kas tāpat mīnēts jau pašā vecajā Lāčplēša teikā. Tas ir — pārdabiskais, dievišķais elements, ko varonis mantojis no tēva. Šis spēks tad arī Lāčplēsi savukārt paceļ pāri citiem caurmēra cilvēkiem.

Laī būtu tālākais saprotams, mums jāzina, ka seno latviešu pasaules uzskats, kas izskan pa daļai jau teikās

un pasakās, bet jo sevišķi un noteikti tautas dziesmās, kas atbalsojas vēl tik dzīvi tautiskās atmodas laikmetā un skan līdz mūsu dienām un ieskanās mūsu sirdīs, — runā arī par lielajiem visuma spēkiem. Šie spēki, no vienas puses izteikdamies cilvēkā, no otras puses sniedzas tālu pāri cilvēka prātam un saprašanai, tāpat kā jūra iet pāri atsevišķam ūdens pilienam. Šie lie lie visuma spēki ar savu dievišķo dabu meklējami un atrodami ne tikai tālumā, bet arī vislielākā tuvumā, pašā cilvēkā, tādēļ arī ir vairāk vai mazāk izjūkami vai kaut cik saprotami katram, kas tos grib izjust un saprast.

Istajam cilvēkam vajaga būt vērīgam tiklab pret dabu, kā arī pret garu, tas ir — pret dvēseliskajiem un dievišķajiem spēkiem un likumiem. Kas gan būtu mūsu varonis, ja viņam nebūtu arī garīgas veselības un dvēseliskas labklājības? Savas varoņa gaitas viņš nevarētu pat iesākt, kur nu vēl tās vest galā.

Kā cilvēks bez dabas dāvanām nevar audzināt stipru savu augumu, tā bez dvēseliskajām mantām nevar augt stiprs un labs garā. Nevar šie paļauties nejaušībai un notikumam aklai gaitai. Arī šie jāmeklē labākais un derīgākais dvēseles labklājībai, bet jāsargājas no ļaunā, kaitīgā, postošā. Kā cilvēkam ir dabiskais instinkts, kas jau lielā mērā mums pasaka, kas mūsu organismam der kā barība un kas atkal būs kā inde, tāpat cilvēkam līdz zināmam mēram ir arī garīgais instinkts, kas viņam saka, kas labs un kas ļauns dvēseles uzturēšanai spēkā un darbības možumā. Šie norādījumi izpaužas ētikā, aistētikā, reliģijā un citos dvēseles dzīves augstākos veidos.

Dvēseles dzīve var panīkt tāpat, kā panīkst cilvēka miesa, kad viņai trūkst kaut kā nepieciešami vajadzīga. Istaits varonis panīkšanu nedrīkst pieļaut nevienā cilvēka būtības sfairā. Varonībai vajadzīga ne tikai vesela miesa, bet tādā pašā mērā vesels gars, moža dvēsele. Cilvēkam šie arī pašam liela loma savas garīgās veselības kopšanā.

Un tā — normāli audzis un labi stiprinājies ir pie dabas mātes krūts, ir no debesu sūtņa dāvanām — mūsu jaunais varonis Lāčplēsis uzsāk savas gaitas. Viņš uzsāk tās, un latvietis saka: pati mīļā Laima lai nu viņu pavada!

Laima, cilvēkam nezināmais, tikai jaušamais spēks — nosaka cilvēka dzīves virzienu, bet to nosaka vispārīgi, atļaudama pašam cilvēkam lielu brīvību, ja tikai viņš

šo brīvību spēj sapratīgi izlietāt. Cilvēks ir savā dvēselē brīvs, jo citādi jau nebūtu arī varonības. Ja nebūtu dvēseles brīvības, tad jau arī lielākais varoņdarbs būtu tikai aklu mēchanisku spēku grudiens, tikai neizbēgams iznākums, kur valda kaut kas cits, ne cilvēks pats. Mēs nevaram citādi teikt kā: arī Laimas lemtā lokā paliek daudz brīvības. Neiespējamo, protams, cilvēkam nevarīga vēlēties.

Kad nu šie abi divi pirmie Lāčplēša spēka avoti ir tik ciešā sakarā un saskaņā, tad jau iepriekš varam teikt, ka arī trešais — laimīgais gadījums, likteņa labvēlība — būs sakarā ar tiem. Un tiešām, kas sekos dabas un gara labākajiem norādījumiem, tas atkausēs arī Laimas sirdi, tam viss labāk padosies, tam vairāk un vairāk laimēsies. Likteņa baigais piedraudējums tādām cilvēkam jau iepriekš būs sadzirdams. Veselīgi dabiskais un garīgais instinkts jau iepriekš pateiks, no kā būs sargāties, lai cilvēka ceļā nenostātos nelaime, ļauna diena, vai kā viņu sauktu.

Mūsu dienu valodā runājot, tulkojot veco teiku un Pumpura dzejas valodu tā tad būtu jāsaka: varonim vajadzīga veselīgi dabiska dzīve un atsaucīgi možs gars un šo abu sagatavotais cilvēka labais mūžs. Kam tas ir, tas būs apzīmējams kā jauks cilvēks, un Lāčplēsis tāds arī bija.

III.

Liels spēka avots varonībai vienmēr bijusi patiesa tēvijas un tautas mīlestība. Tā bijis visos laikos un visās zemēs, kur vien tikai apstākļi kaut cik normāli. Nav visai sen atpakaļ tie laiki, kad vēstures grāmatu galvenais kodolis bija — stāsti par varonību, ko izsaukusi tēvijas un tautas mīlestība.

Arī Lāčplēsis, kā to lasām Pumpura poēmā, jau agri dzird no sava audžu tēva, cik mīļa un dārga jātur tēvuzeme un ka jāturas pie tautas ierašām, un ka ikvienam jauneklīm nevar būt cildenāka uzdevuma, kā briesmu brīdī steigties savai tēvijai palīgā, un ka nav cildenākas nāves, kā mirt par savu dzimteni un tautu. Ne velti jau tautas dziesmas pauž, ka kaņā kautie nav pieskaitāmi citiem mirušiem, bet ieņem sevišķu goda vietu Veļu mātes mājokļos.

Lāčplēsis uzaug šāda patriotiska gara apdvestā mājā — Lielvārza pilī, un ienaidniekam iebrūkot viņš būtu bijis pirmais kareivis. Bet nonācis Burtnieku pilī, viņš šai tēvijai un tautas mīlestībai atrod arī dziļāku pamatojumu — vecajos seno latviešu gudrajo rakstos. Nu viņš redz, ka līdz šim it kā neapzinīgi snaudušais patriotisms un tautisms sakņojas dziļi, sniedz līdz pašai dievībai. Viņš nu pārlicinājas, ka par tautu un tēviju nomodā arī latviešu Dievs, un ka skaidram un istam varonim viņš vienmēr būs tuvu un neliegs savu palīgu.

Lāčplēša cildenumu jo vairāk izceļ tumšais pretstats — tautas nodevējs Kangars, pa daļai arī Kaupis. Paklausāties, kā prāto Kangars, kad tas apņēmies palīdzēt svešiniekiem iekarot latviešu zemi un pašu tautu nomākt. Domādams par apkārtnes ļaudīm, viņš murmina pie sevis: «Viņu muļķībā pastāv labums mans, un tiešām tas manim vairāk der nekā tauta, tēvzeme; negribu būt varonis tāds, kuram cīnoties tautas un tēvzemes labumā tomēr pašam ir lielākais grūtums, raizes un trūcība jācieš.» Tā Kangars.

Lāčplēsis ir tiešs pretstats šādam tipam. Lāčplēša rūpes ir par to, lai tauta pieaugtu labklājībā un gudrībā, un tēvzeme un tauta tiešām viņam dārgākas mantas nekā paša labums un dzīvība. To viņš pierada un apstiprina ar savu dzīvi, darbiem un nāvi. Lāčplēsis jau agri grib būt tāds varonis, un jau jaunībā it kā trauktin traucas uzņemties grūtības un briesmas, lai tikai pakalpotu tēvuzemei un tautai.

Viņa ideāls tomēr nav tikai kara darbi un nebeidzami cīņi vien. Viņš negrib karu paša kara dēļ. Lāčplēša nolūks — iztīrīt zemei no svešiem iebrucējiem, no mošķiem un ļauniem gariem, no atklātiem un slepeniem tēvzemes un tautas ienaidniekiem, lai tad strādātu mierīgu kultūras darbu. Viņa pūliņu augstākais mērķis — lai latviešu zemē reiz sāktos tāds laiks, kas pasakās apzīmēts vārdiem: «Un viņi dzīvoja laimīgi...» Šī laime ir jaukais līdzsvars starp darbu un atpūtu, starp mantu un gudrību, starp labo un daiļo, starp cilvēku un Dievu.

Tēvzemes mīlestībai līdzās iet tautas labo parašu cienīšana un aizstāvēšana. Jau šķiroties, laižot Lāčplēsi plašākā pasaulē, vecais Lielvārdis saka: «Paturi cieņā ierašas tautā, joprojām vectēvu ticību sar-

gi! Bet svešajiem liekuļiem neklausī tomēr, tādēļ ka māca pret brīvības garu.» Mums jāzina, ka svešais paliek svešais. Ja arī šis svešais labs savā zemē, savā tautā, tad še pie mums — atnests citā tautā un citā zemē — var kļūt nederīgs, dažreiz pat kaitīgs. Savējam, mūsējam vienmēr liela vērtība, tā kā te pat salīdzinājums neder. Neder tāpat kā tur, kur būtu jāizspriež: kuŗa māte man labāka — manējā jeb vai svešā — pamāte? Pie kuŗas es turēšos? Kuŗu es atzīšu par savu isto māti? Taču tikai savu, lai arī viņa varbūt būtu mazāk daiļa, mazāk bagāta, mazāk gudra, pat mazāk mīlīga. Savējais vienmēr bijis un paliek savējais, kas nav atvietoājams ar svešo.

Un tā tas ir ar savas tautas dzīves gudrību, ar tēvu un sentēvu veidotām un izkoptām tradīcijām. Patiesībā no šādām tautas parašām, tur pievienojot tautas tikumus, nav nemaz iespējams pilnīgi izrauties laukā. Ja kas būtu iedomājies, ka viņš to izdarījis, tas tikai rūgti apmānītos, būtu tikai ar savas cilvēciskās būtnes ārpusi izrāvis laukā, bet ar kodolu, ar dziļāko saturu tomēr paliktu tur, kur bijis. Aizbēgšanai spējīgs tikai tukšinieks. Īsts cilvēks savas būtnes dziļumos nespēj tā grozīties. Un kas to mēģina darīt, tam jānokļūst neveiklajā un gandrīz vai nicināmā stāvoklī, jo tad viņš nav vairs ne šis ne tas, kā tas mūsu nesenaajā pagātnē bija ar tā sauktiem kārķļu vāciešiem. Ne latvieši tos vairs atzina par latviešiem, ne arī vācieši tos gribēja uzņemt savā pulkā; bet zoboties par viņiem gan visi zobojās. Tas ir tāds sikspārņa stāvoklis starp zvēriem un putniem, un pēdīgi abas puses sāk to vajāt un nīst.

Neapdomīga, nekritiska padošanās svešiem iespaidiem ir liels solis uz nebrīvības pusi. Padošanās svešas valodas, svešu ierašu, sveša dzīves veida, svešas reliģijas varai ir — nokļūšana gara verdzībā. Ko tad vairs daudz palīdz, kad augums vēl skaitās brīvs, rokas un kājas svabadas, ja dvēselē nav šis lielās mantas — brīvības! Tāpēc lūk visa šī Lāčplēša sacelšanās pret iebrucējiem. Un nelīdz tad ne dzirdētās slavas dziesmas, ka svešinieki nākot šurp ar augstāku kultūru, nākot ar spožajām Vācijas precēm un ar Romas svētību. Tas neko nelīdz, un Andrējs Pumpurs savā Lāčplēša poēmā liek tumšajiem spēkiem un mūsu tautas nodevējiem, visiem tiem Kangariem un Kaupjiem, sabiedroties ar iebrucējiem un strādāt uz vienu roku — pretī gaišajiem Lāčplē-

ša centieniem, pretī latviskajam garam un Latvijas saulei.

Varonības gara audzināšanā Lāčplēsim ļoti krīt svarā arī parastā mīlestība uz savu iecerēto — uz maigo un sievišķīgo Laimdotu. Jau Staburadzes mājoklī, ieraudzīdams šo dievi un viņas audzināto Laimdotu, bet drīzi arī šķirdamies, lai dotos pasaulē, Lāčplēsis saka: «Abas jūs būsit mans augstākais skats un dzinēklis — tuvoties mērķim.» Un kad Staburadze iedod Lāčplēsim spogulīti, bet gaišā Laimdota puško ar zilu lentīti nākošajam varonim cepuri, tad dieve piebilst, ka šī lentīte varbūt vairāk dzišot jaunekli varoņdarbiem pretī nekā viņas dotais burvju spogulītis.

Jānu vakarā, apdziedāšanās reizē, Lāčplēsis jaunavām dzied šādu dziesmu:

«Kur aug ozoli, aug arī liepas;
Kur rodas varoņi, tur krietnas meitas.
Latviešu kareivi, lepoties vari,
Zeltenes skaistas, tikumu pilnas
Laimiņa laidusi Latvijas zemē.
Priecīgi latviešu kareivji atdos
Dzīvību savu tēvzemi glābjot,
Sargājot krietnajās Latvijas meitas,
Lai viņu vainagi ziļoti vizi.
Vizuļus nebūs naidniekam traucēt,
Līdz kamēr Laimiņa tautiņās raidīs.
Apsolos dzīvot un nomirt priekš tevis!

Patiesi, kad jaunajam varonim pirmo reizi jārāda sava varonība Burtniekos, paliekot nakti nogrimušā pili un tur cīnoties ar briesmīgajiem tumsoņiem, tad lielākais pamudinājums tai brīdī ir — Laimdotas mīlestība un Lāčplēša pretmīlestība. Tāpat arī turpmākās varoņa gaitās Laimdota un viņas maigā sievietes sirds Lāčplēša liktenī iespēj ļoti daudz. Ja notikumu gaita nebūtu pārtraukta, mīlestība pret Laimdotu būtu padziļinājusies un paplašinājusies par savas gīmenes mīlestību.

Tad nu vēl atliktu pakavēties pie šādiem spēka avotiem: pie nākotnes pravietojumiem, pie brīvības gara kā dievestīgas parādības, kas apņēm visu būtni un pasaules vērtības nostāda mūžības perspektīvā. Tad mums kļūs saprotamāks arī dāvātā Staburadzes spoguļīša divainais un neaprobežotais spēks.

IV.

Katras tautas un katra atsevišķa cilvēka mūžā ļoti lielu lomu spēlē attieksme pret nākotni, nodibinātais skats nākotnē. Ja cilvēks vai arī visa tauta zina, ir pārliecināta, tic — ka iet uz augšu, uz priekšu, ka viņu sagaida labākas dienas, tad tautai un katram individuam prieks dzīvot, prieks strādāt un censties, un tikai prieka pavadībā darbs veicas. Stipra un nešaubīga ticība savai nākotnei dod mieru darbā, visos centienos, sakopo spēkus, valda pār atsevišķām nejaušībām. Šādus piemērus pasaules vēsture uzrāda labā skaitā, gan vecos, gan arī jaunākos laikos. Var teikt, ka vispār tikai tam cilvēkam un tai tautai gaidāma labāka nākotne, kas tic šai labākai nākotnei, ja ne pašu, tad vismaz savu bērnu un bērnu bērnu mūžā.

Kad ieskatāmies mūsu pašu tautas nesenaajā pagātnē, piemēram tautiskās atmodas laikmeta vēsturē, tad gaiši redzam, ka tur pār visu valda — protams, mūsu krietnāko tautiešu domās — pravietojums, pareģojums: latviešus sagaida jauka un liela nākotne. Lai pagātne drūma (vergu laikos), lai tagadne grūta, bet nākotne būs jauka. Vai Valdemārs, Alunāns, Kronvalds, Auseklis, Pumpurs par to šaubījās? Par to nešaubījās ne dzejnieki, ne arī reālāki domātāji, kāds bija Krišjānis Valdemārs. Viņi visi bija laikmeta pravietojuma varā. Bet vai kāds ies noliegt, ka taisni šai pravietojumā slēpās viņu spēks? Šis spēks no minētā laikmeta plūst pat tālāk un tālāk — līdz mūsu dienām, un pāri tām — nākotnē. Patiesi, arī tagad ikviens latvietis, kas tuvāk ieskatījies un iejuties tai laikmetā, sajūt jo dzīvi šo pravietojumu varu. Tā ir.

Arī Andrēja Pumpura episkā poēma sākas un nobeidzas ar pravietojumu, un Lāčplēsi visās viņa gaitās pavada šis pareģojums. Jau dievu sapulcē dzirdējām, ka nākotnē — kauču latviešiem tuvojoties grūts pārbaudījums ar svešnieku iebrukumu — tomēr atkal reiz pienāks labāki laiki. Un arī tieši par pašu Lāčplēsi: vādelotis, nododams mazo puisēnu audžu tēvam, saka pravietiskus vārdus gan par šī zēna nākotni, tam uzaugot, gan arī par visu mūsu tautu: «Nesēro daudz, slavenais tautiet: pēc gadu simteņiem modīsies tauta un sevīm brīvību izkaņos atkal, pieminot vectēvu slavenos darbus.»

Savos darbos Lāčplēsis nekad nepiemirst, ka viņam augstākās varas uzlikts liels uzdevums, un ka tas viņam jāveic. Un kad dzīves gaitas galā, kad svešais pārspēks un viltība veic arī šo vāroni, tad viņa Laimdota paliek skatīdamās un gaidīdama, kad atkal ieraudzīs Lāčplēsi, kad atkal sāksies cīņa, lai tad ienaidnieku vienu pašu gāztu atvarā un darītu zemi un tautu brīvu.

Starp spēka avotiem mēs pieminējām arī brīvības garu. Arī mūsu tautiskā laikmeta darbinieki, īpaši dzejnieki, ļoti bieži minēja brīvības vārdu. Tomēr tam bija citādāka nokrāsa nekā vēlākos laikos, kad ar šo vārdu sāka mētāties politiskās partijas. Jau Auseklis dziedāja: «Latvijas kalnājos, Latvijas lejās, krūtīs man atdzīvo brīvības gars»; un citā vietā: «Kur tu augi, brīvība, ka es tevi neredzēj'?» Kas tad bija šī brīvība? Tā nebija tais dienās tik daudz politiskās dabas (kauču arī to neizslēdza), bet gan vairāk tautiska, nacionāla brīvība; ne tik daudz ārēja, bet jo vairāk iekšēja. Tā bija apziņa, ka esmu latvietis, ka esmu šīs vecās un cildenās un vienmēr možās un jaukās tautas dēls, ka man iespējams dzīvot ar viņu vienotu dzīvi. Tālāk: ka es varu ne tikai runāt šīs manas tautas valodā, bet arī turēties pie viņas parašām, dzīvot viņas tradīcijās, paturēt sirdī viņas dievestību. Gaišais ceļš, pa kuŗu tautas ģeniālākie spēki virzās uz priekšu, tas ir īpatņa ceļš, bet arī dievišķais ceļš nacionālā uztverē. Es esmu es, tikai es, bet es esmu arī nešķīrāma daļa no tautas, tāpat kā tauta ir nešķīrāma daļa no augstākās vienības, kas vainagojas dievībā. Šis ceļš pieņemams bez šaubīšanās. Šķietamā nebrīvība, atkarība, padotība tautai — še patiesībā kļūst par lielāko brīvību, jo brīvs ir tas cilvēks, kas var rīkoties saskanīgi ar savām dziļākām tieksmēm, ar savām dvēseles ilgām. Latvietis brīvs tur, kur vislabāk var izpausties viņa latvietība. Jāzina, lai būtu nezin kādas citas brīvības un ērtības, bet ja mūsu tautas un katra mūsu īpatņa spējas būtu notiesātas uz nīkšanu un bālēšanu, tad tur vairs nebūtu īstas un latvietiskas brīvības.

Tā arī Lāčplēsis steidzas atgriezties dzimtenē, pie savējiem, kauču te viņam būs daudz grūtību jāpārcieš. Še tomēr viņa īstais darba lauks, še īstā vieta, kur viņu sastaps Laimas māmiņa. Tikai Latvijā viņš jūtas kā stāds, kas iedēstīts auglīgā zemē, lai arī tā būtu tikai zeme. Ti-

kai šē izmana zemes svētību; bet iestādāt kociņu zelta kaudzē, viņš nokaltīs. Tāpat tais pasaules dēkās, kas varēja solīt arī zelta kalnus, dvēselei vajadzēja tikai nikt. Šāda nokalšana cik dažam nav gadījusies, kas atrāvies no savas dzimtenes zemes, kauču svešumā rušinātos zeltā, kauču svešumā viņam liktos arī brīvība lielāka. Tā ir tikai ārējā brīvība un ārējā labklājība, bet dvēseles posts. Īstas brīvības ar viņas dievišķo spēku nostu no savas tautas nemaz nevar būt.

Tā savērpjas kopā vairākas dzijas, līdz iznāk stiprais pavediens, kas varoni vieno ar savu tautu un tautas likteni. Tikai sakarā ar tautu var būt īsts varonis. Ārpus tautas nav nemaz tāda mēroga, ar ko viņa darbību mērit, svērt un noteikt. Ārpus savas tautas cilvēks cīnās vai nu tikai sekli personīgu labumu dēļ, vai arī viņa cīņa ir ar tukšu vēju.

Tā savērpjas kopā dažādas dzijas, līdz iznāk pavediens, kas varoni saista ar augstākiem, pāri cilvēka individam ejošiem spēkiem. Varonība nes uz savas pieres dievības atspīdumu. Dievība, būdama mūsu ideālā un absolūtā brīvība, pati par sevi ir liels brīvības un līdz ar to varonības avots. Lāčplēsim tiešām brīvība ir Dievu aizsardzībā, kā to jau minētā saņāksmē Pērkonš pasaka: «Šis staltais jauneklis iraid mans svētītais augstākiem mērķiem». Brīvība tuvojas un saplūst ar tautas reliģiju, ar sentēvu dievestību, un varonībā runā reliģiskais spēks.

Bet vienu lietu šai Lāčplēša poēmas aperē mēs esam atstājuši uz beigām. Pumpura «Lāčplēša» lasītājs ievēros, ka šim varonim gadās brīži, kad varonības un spēka krājumi it kā izsīkst, un ka nupat jau taisās pienākt pēdējā stundiņa. Tā nogrimušajā pilī, tā nāves salā. Atliek tikai viens uzbrukums no ienaidnieka puses, un mūsu varonis būs ietriekts zemē. Bet tad — Lāčplēsis atminas Staburadzes spogulīti. Šis mazais latviešu dieves dotais brīnums viņu glābj. Pretinieks tam nespēj vairs kaitēt. Bet kas ir šis mazais spogulītis?

Staburadze, dodama šo brīnuma lietu, saka: «Nemi šo mazājo spogulīti no manis kā piemiņas zīmi, un kad reiz ļaunājie uzmācas tev, to ātrumā turi tiem priekšā: tūlīn tie paliks kā bezspēcīgi, jo ieraudzīs Pērkonā ģīmi.»

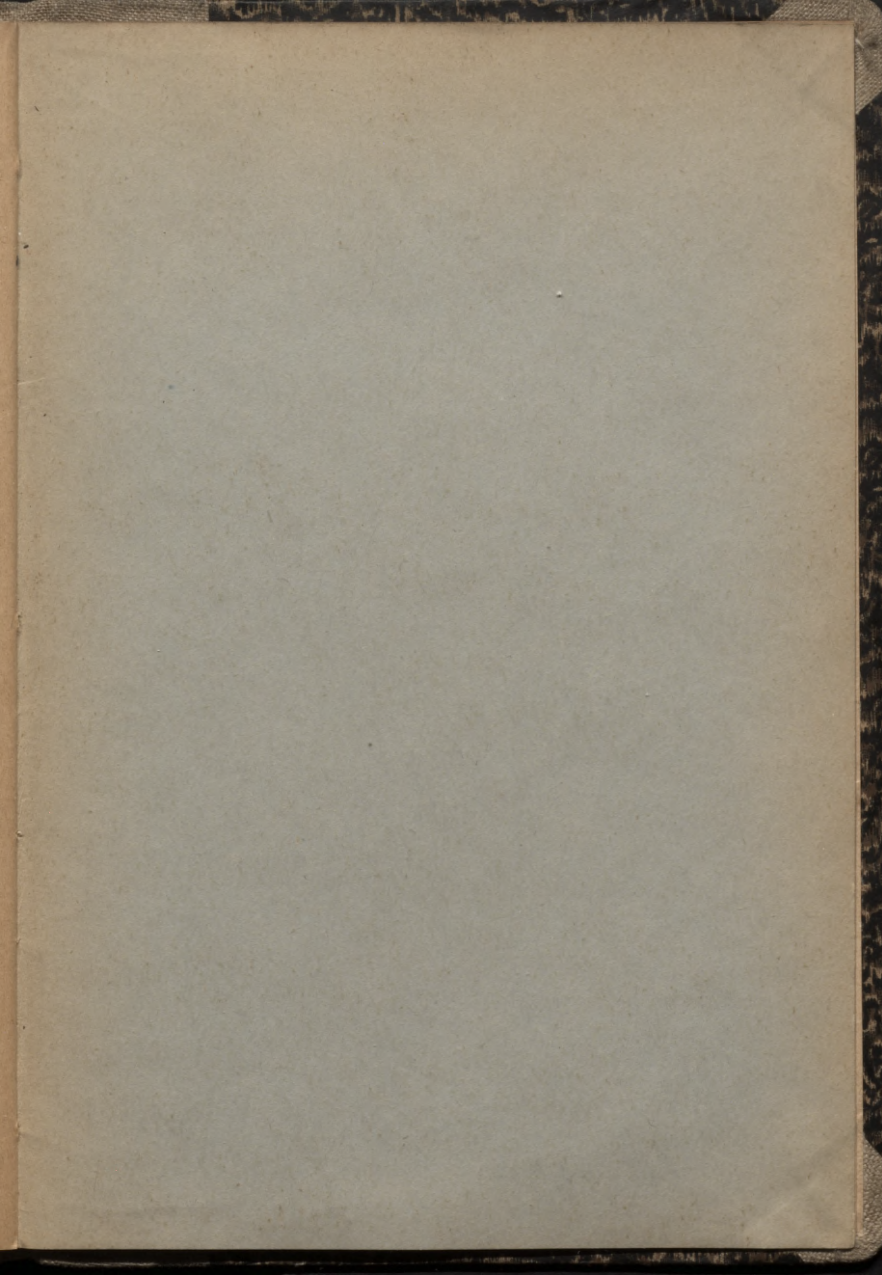
Tautiskās atmodas laikā vēl domāja, un līdz ar to arī Pumpurs, ka senlatvieši Dievu saukuši Pērkonā vārdā.

Tagad šis uzskats atmests, jo tautas dziesmu pētījumi rāda ko citu. Pārtulkojot mūsdienu saprotamākā valodā, šis spogulītis rādītu — latviešu dievestīgo spēku, latvietību mūžības apmirdzējumā un spēkā. Paceldams spogulīti, Lāčplēsis it kā atrod ātru un drošu ceļu pie vislielākajiem un mūžīgajiem spēka avotiem, un šie nu ir tādi, kas nekad nevar izsīkt. Paceļot spogulīti izgaist visas šaubas, latvietis kļūst pilnestīgais latvietis, kam pat brīnums iespējams.

Tā redzam, ka Andrēja Pumpura «Lāčplēsis», kas tik pilns tautiska, tik aizkustinoši latviska gara, mums nav vis tikai episka dziesma ar literārisku nozīmi, bet plašākas vērtības darbs. Mums viņš vēl jā mācās lasīt un saprast. Tas pamudinās mūs pārdomāt daudz jaukas lietas, jo tur izstaro latvietības gaisma.

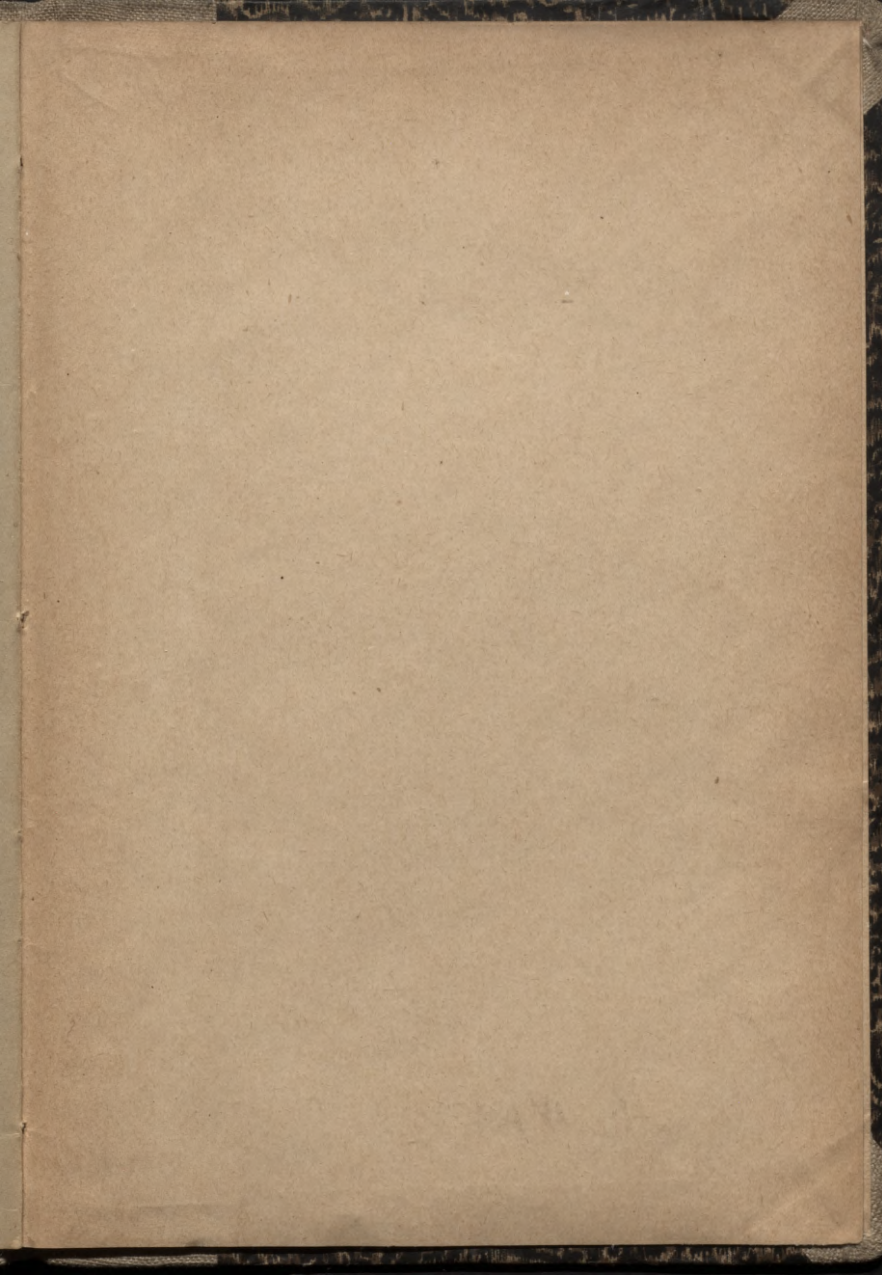
Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

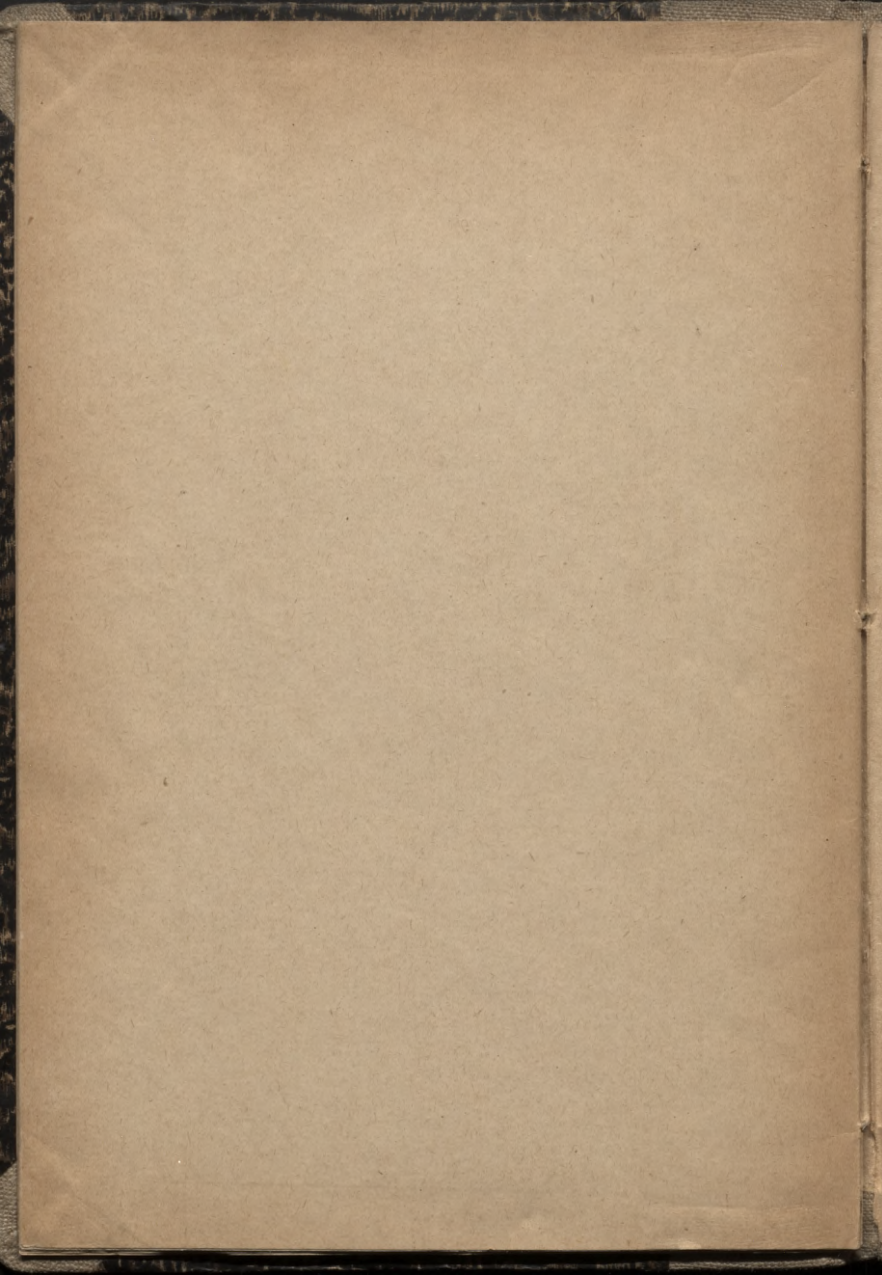
2c 11792

3. SEPT 1984

Ye 10792

L-50

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307090954

Sait.